

Göçebelik: Utanç mı, gurur mu?

Türklerin karşısında ortaya bir şey koyamayan kavimlerin torunlarının, Eski Türklerin göçebe hayat tarzına sahip olmasını başa kakınç yapıp propaganda aracına dönüştürenlerin iftiralarını cevaplandırmak, Türkçü düşünce sahiplerinin boynunun borcudur.

Nesib Nesibli

<https://millidusunce.com/misak/gocebelerik-utanc-mi-gurur-mu/>

Rusya, İnan ve Çin’de mazlum Türklere yönelik politikalarda millî kimlik meselelerine büyük önem verilmesi bilinen gerçektir. Asimile sürecinin genellikle başarısız olmasına rağmen, Türk millî kimliğinde olumsuz bir sürü tortunun var oluşu da bir gerçektir. Türk’ü geçmişinden tamamen koparmak mümkün olmadığından bu geçmiş inanılmaz tahriflere maruz kaldı. Genel Türk tarihi merceğ altında incelenerek çeşitli yanlış tezler üretildi. Mankurt nesil, yaşadığı topraklarda *yabancı olduğunu, atalarının dünya medeniyetine katkıları olmadığını...* dolayısıyla hâkim milletin (Rus, Fars, Çin/Han) her alanda üstünlüğünü kabullenmelidir, deniliyordu. Türklerin *göçebe hayat sürerek başıboş dolaştıkları,*

devlet hayatına yabancı olan, yağmayla uğraşan grup hemen hemen bütün resmi tarihçilikte ve propagandada yer almaktadır. Onlara göre de, *göçebelik* geriliğin birer bir sembol ismiydi/ismidir, *vahşi* sözcüğü ile birlikte kullanılmaktaydı/kullanılmaktadır.[1]

Son haftalarda Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Putin'in korona virüs belasını eski Türklere benzetmesi bu ırkçı yaklaşımın diğer bir kanıtıdır. Adında 'federasyon' sözcüğü olan bu devletin başında duran şahıs beyan etti: *"Her şey düzeldir, bu da geçip gidecek. Ülkemiz defalarca ciddi imtihanlardan çıkmıştır: Peçenekler ona azap vermişler, Kıpçaklar [Polovtsı] da öyle. Rusya her şeyle baş etmiştir. Bu korona virüs salgınına da yeneceğiz."*[2] Aynı benzetmeyi İran medyasında da gördük. Düşünmemiz gerekir: İki de bir göçebelğe referans yapan Türkofobi siyasetçi ve yazarlar, neden göçebeliği kötü sembol olarak kullanırlar ve aslında göçebelik nedir?

Kompleksten Çıkış

Gorbaçov'un *Glastnost* politikası tüm gayri Rusların millî problemlerinin gün yüzüne çıkmasına olanak sağladığı gibi, Türklerin de yaralarının üstünün açılmasına neden oldu. Sovyet resmî tarihçiliğinin saptırmaları hakkında onlarca kitap, makale yazıldı. Aşağılık kompleksi yaratmaya yönelik tezler ifşa edildi. *Atalarımızın göçebe hayat tarzı yaşaması utanç verici olgu mu acaba?* diye millî aydın kesim kaleme sarıldı. Kimi örneklerle yetineceğiz.

Sovyetlerin son döneminde, Murat Adji'nin makaleleri, daha sonra birbirinin ardınca yayımlanan kitapları aşırı siyasileşmiş toplumda bomba etkisi oluşturdu. Adji'nin eserleri Çarlık ve Sovyet dönemi Rus tarihçiliğinin eski Türkler hakkında uydurduğu tezleri ifşa ettiği için en çok satılan kitaplara dönüştü. Önemli eserlerinden biri olan *Kıpçak Çölü'nün Yavşanı*'nın ortaya çıkması nedenlerinden bahsederken yazar öfkesini tutamıyor: *"Vahşi göçebeler' teorisi değiştirilmelidir. Yeter artık Türk halkını vahşiler seviyesine indirgemeniz. Benim atalarım hakkında uyduruk şeyler kurgulayıp, vatan tarihi gibi dayatmanıza son veriniz. Kendimi tanımak istiyorum ve buna hakkım vardır."* Kamuoyunda *Kıpçak, Türk, Tatar* adlarının çölde dolaşan

çekik gözlü vahşiler şeklinde algılanmasına isyan ediyor. Egemen algıya göre “*bu vahşilerin becerebildiği yegâne iş, zavallı Slavları yağmalamak ve öldürmek olmuştur.*”[3] Murat Adji’ye göre, “*Türk olmak hiçte kötü değildir. Kötü Türk olmak ayıptır.*” Büyük Bozkır’ın (Kıpçak Çölü’nün) yüksek kültürü ve bu kültür bileşenleri hakkında yazarın kıyaslamaları dayatılan şablonları yerle bir ediyor. Bozkır kültürünün antik Avrupa’ya özellikle eski Slavlara etkileri hakkında cesur ama gerekçelendirilen fikirler çarpıcıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nde rahmetli Adji’nin (1944-2018) yaratıcılığını fantezi, bilimle az ilişkisi olan eserler dibi değerlendirenler de olabilir. Ancak meseleye bir de millî bilinç sahibi eski Sovyet insanının gözüyle bakmak gerekir. Bu insan uzun yıllarca Sovyet resmî tarihçiliğinin/propagandasının aşağılayıcı tezlerinin baskısı altında ıstırap çekmiş bir Kumuk Türkü’dür.

Türkmenistan’ın ilk Devlet Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı, *Ruhnama* adlı eserinde “*Türkmenleri, çapulcu, gözünü kırpmadan insan katledebilen, birbirlerini öldüren vahşi bir halk olarak tanıtmalarını, çadırda yaşayan, eğitimsiz, kültürsüz, göçebe millet*” gibi tanıtanları protesto etmiştir.[4] Türkmenbaşı, eski Türklerin beşer medeniyetine tüm katkılarını Türkmenlerin adına yazıyor; vatandaşlarını “*İslam dünyasında ilmin, edebiyatın, sanatın kervanını çeken Türkmen*” kimliğiyle gurur duymaya çağırıyor.

Kazakistan’ın ilk Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, millet kuruculuğu (*nation building*) alanındaki teşebbüsleri ile Türk Dünyası siyasilerine örnek niteliğinde liderdir. *Ulu Bozkırın Yedi Özelliği* makalesi kompleksten çıkma çağrılarının ötesine geçmiş, millî program karakterli senettir.[5] Burada Kazakistan eski Devlet Başkanı *Ulu Bozkır Uygarlığından* bahsediyor; bu uygarlığın atlı asker, eyer ve üzengi, giyim modeli, ok, kılıç, zırh, metalürji, hayvan stili gibi bileşenlerini vurguluyor. Nazarbayev adıyla sosyal medyada dolaşan kısa paylaşımları da bu duyarlı konulara adanmıştır.[6] Sovyet döneminde *siz göçebeydiniz, sizi biz adam ettik, bunu kabul etmek zorundasınızdır...* aşağılayıcı imalarını o dönemin düşünen insanları iyi hatırlıyor. Eski Devlet Başkanı Nazarbayev bu siyaset ve aşağılayıcı propagandayı protesto ediyor. Bu, Kazakistan Türklerinin en azından idareci elitinin aşağılık kompleksinden çıktığının/çıkma isteğinin belirtisidir. Makalenin son

cümlesi - *Geçmişinden gurur duymak, bugününü iyi tanımak ve geleceğe olumlu bakmak - ülkemizin başarısının anahtarıdır.* - gayet net ve anlamlıdır.

Kompleksten kurtulma çabalarına bir örnek daha; Gürcistan sınırları dâhilindeki Borçalı bölgesinde, 2009-2016 yılları arasında, kurultay niteliğinde yıllık toplantılar düzenlendi. Bu toplantılar mevsimî hayvancılık kültürünü anımsatan *Elat Bayramı* (tam adı Borçalı Türklerinin Elat Medeniyeti Günü) adını taşımaktaydı.

Söz konusu iyi örnekler yanlış algı oluşturmazın: Bu olumlu gelişme halen tam olarak yerleşmemiş, ders kitaplarına yansımamış, kitle tarafından henüz benimsenememiş yeni eğilimlerdir. Özellikle de Türk Dünyası'nın büyük kısmında Türk düşmanlığı ruhunu yayan eğitim sistemleri hâkimdir; geleneksel Batı oryantalizminin Türk karşıtlığı hâlen ayaktadır.

Göçebelik Nedir?

Göçebelik hakkında yaklaşık aynı tanımlamalar mevcuttur. *Ensiklopedia Britannica (Nomadism)*, *Bolşaya Sovetskaya Ensiklopedia (Кочевнику)* ve *Wikipedia (Göçebelik)* gibi yaygın ansiklopedilerde göçebelik için ortak şart hayvancılıkla meşgul olan nüfusun yeni otlaklar bulmak amacıyla yaşayış yerlerini değiştirmesidir. Göçebelikte insanların ve hayvanların iklime, coğrafi şartlara bağlı olarak **ovaya** inmesi ve **dağa** çıkması, daha doğrusu hayvanın doğal yaşantısına uyması söz konusudur. Bu mevsimsel yer değiştirme ya da coğrafi şartlara uyum arayışı büyük oranda geçim kaynağı olan hayvancılığa bağımlılığdır. *Wikipedia* aynı makalede ilave ediyor; “*Tarıma dayalı yaşama geçilmeden önce hayvancılıkla uğraşmakta ve bunun doğal sonucu olarak hayvanların bakım ve besleme şartları göçerliğin doğal yaşama uyumunu gerektirmektedir.*”

Göçebe veya yarı göçebe hayvancılık hakkında yaklaşık 100 yıl önce ortaya çıkan teoriye göre, göçebe barbarlıktan yerleşik kültüre (uygarlığa) geçiş şeması şu şekilde gelişmiştir: Toplayıcılık ve avcılık, sonra çoban hayvancılığı-göçebelik, daha sonra tarım, en son safhada ise kentsel yaşam tarzı.

Bugün, araştırmacıların bir kısmı farklı düşünmektedir. Onlara göre, bu şemada tarım ikinci sırada olmalıdır. Tarımla uğraşanlar, hayvanları evcilleştirmekle çoban hayvancılığına geçişi sağlayan bir kaynak yaratmışlardı. Yani insanlığın sosyal evrimini ifade eden şema aşağıdaki şekilde olmalıdır: Önce toplayıcılık ve avcılık, sonra tarım ve daha sonra hayvancılık. Hayvancılık da iki sistemin temelini oluşturmuştur: Göçebe hayvancılığı ve kentsel yaşam tarzı. Başka bir deyişle, göçebe hayvancılığı ilkel değil, tarım kadar gelişmiş bir hayat tarzı olarak görölür.[7]

Berkeley Üniversitesi'nden John Smith'e göre, hayvancılığın daha fazla üretken olmasının nedeni, toprak veya otladığın kullanımı için ödenişin adeta yokluğunda, yönetim için harçların düşük olmasında ve nispeten daha az emek gerektirmesindedir. Ona göre, göçebenin yaşam seviyesi genellikle daha yüksektir ve göçebe aile, sosyal açıdan 'orta sınıf' kategorisine uygundur.[8] Prof. John Smith, hayvancılıkla uğraşan göçebelerin sosyal statüsünde asker yönünü özellikle vurgulamaktadır: *"Göçebeliğin göçebe için olmazsa olmazlığı ve tarihçiler için önemi artık bilinmektedir. Göçebe başarılı olamazsa, sadece koyununu değil, aynı zamanda atını da kaybeder; o sadece köylüye dönüşmez, aynı zamanda cengâverlik itibarını da kaybeder. Başarılı olduğu zaman ise, sadece bir çoban değil, aynı zamanda bir atlı cengâver konumundadır. Çevresi ise çobanlardan ve askerlerden oluşur."*[9]

Yerleşik köylü, sahip olduğu arazinin sağladığı imkânlarla yetinmek zorunluluğu karşısında kafasında oluşturduğu bir tanrıya tapınır, bu süreçte de onda dine aşırı bağlılık ortaya çıkar. Göçebe ise sürülerini doyumak için sürekli yeni otlaklar aramak zorundadır ve dünya ona her zaman "dar gelir". Göçebe, sayısız sürülerini farklı usullerle - kışın bir yere, yazın başka bir yere - birbirinden uzak mesafelere götürmeyi, otlakları ve suyu silahla korumayı, hayvanları yaylalarda ve kışlaklarda beslemeyi, onları çeşitli hastalıklardan korumayı, gerektiğinde otlak ve su kaynaklarının ortak kullanımını için diğer sürü sahipleriyle anlaşmaya varmayı bilmeli, aralarındaki haksızlık ve anlaşmazlığın giderilmesi için yöneticinin ve yönetimin oluşturulmasını başarmalıdır. Zamanla, geniş topraklarda keskin rekabetin ortaya çıkması, göçebe ailelerini, toplanarak güçlü bir teşkilat kurmaya, bunu

“meşrulaştırmak” için ise hukukî yollar aramaya zorlamıştır. Belirtilenler, hayvancılıkla uğraşan göçebeyi, yerleşik tarım köylüsüne oranla daha hareketli ve organize olmaya, daha erken devlet ve güçlü ordu kurmaya teşvik etmiştir. Avusturyalı bilim adamı Oswald Menghin bu konuda şöyle yazmaktadır: *“En eski yüksek medeniyetler, daha çalışkan ve ziraatçı olmakla birlikte, devlet kurmakta kifayetsiz kavimlerin yerleşik halde bulunduğu nehir vadilerine savaştı atlı çobanların müdahalesinden sonra doğmuştur.”*[\[10\]](#)

Eski Türklerde Göçebelik

Modernite öncesi dönemde Türk tarihinin en önemli etkenlerinden birisi göçebelik olgusudur. Fakat göçebelik hakkında bazı kıymetli eserlerin olmasına rağmen Türk tarihçiliğinde bu sorun halen tam şekilde işlenmemiştir.

İnsanın doğa güçlerine hâkim olamadığı eski çağlarda, doğal ve coğrafi şartlar en önemli rolleri oynamaktaydı. Keskin kıta iklimi - yazın aşırı sıcak, kışın aşırı soğuk - özgün ekonomik faaliyet talep ediyor. Geniş otlakları, bir miktar yağmuru olan bozkırlar (“çöl” değil - çölde yağış miktarı daha azdır) “çoban” kültürünün ortaya çıkışı, hayvancılığın gelişimi için en uygun koşulları oluşturmuştur.[\[11\]](#)

Eski Türklerin sürekli hareket halinde olma nedenlerini, her şeyden önce yerleştikleri coğrafyanın ve kurdukları ekonominin özelliklerinde aramak gerekir. Bilindiği üzere, eski Türklerin hareket kabiliyetinin güçlü olmasında at büyük öneme sahiptir. At sadece binek ve taşıma aracı olarak kullanılmamış, Türklerin askerî gücünün de temelini oluşturmuştur. Birçok bilim adamı, atların ilk kez Türkler tarafından ehlileştirildiğini iddia etmektedir. Hızı temsilen binek atı, hem de dönemin yüksek teknolojisini simgelemiştir.[\[12\]](#) Dünya harp tarihinde *Savaş Atı Çağı* süresine göre tartışmalı olsa da tanımlama olarak kabul edilmiştir.

Türk bozkır kültürünün bir diğer karakteristik unsuru da demirdi. Tarihte ilk kez demiri Türklerin kullandığı fikri yaygındır. Altaylar’da ve Yenisey ırmağının kaynağında bol miktarda demir madeni mevcuttu, demirden kaliteli silah ve diğer aletler üretilebilmekteydi.

Bozkır Türk devletlerinde her birey savaşa hazır durumda olduğu ve toplumun her üyesi asker gibi yetiştirildiği için, Türk ordusunu diğerlerinden farklı kılan, ordunun paralı olmaması, sürekliliği ve temelde atlı birliklerden oluşmasıydı. Orduda en büyük birlik, 10 bin askerden oluşan tümendi. Tümenler binlere, yüzlere ve onlara bölünür ve buna uygun olarak, bu birlikleri binbaşılar, yüzbaşılar ve onbaşılar komuta ederdi. Onlu sistem içinde, tüm birliklerin onbaşılardan tümenbaşılara kadar bir kumanda zinciri halinde birbirine bağlı olması, eski Türk siyasî yapısını sosyal açıdan bölücü boy kalıbından kurtararak, “devlet” haline getirmişti. Dahası, idarî görevliler aynı zamanda asker olduğu ve ordunun görev ciddiyeti idarî birliklere de yansdığından dolayı devlet mekanizması askerî bir disiplinle işlemekteydi. Bu, Türk devletinin askerî karakterini gösterdiği gibi, eski Türklere “ordu-millet” yaklaşımını da izah etmektedir.

Hint-Avrupalı topluluklar toprağı “baba” olarak görürken, eski Türkler devleti “baba” saymaktaydı. Eski Türkler sadece özgürce ve bağımsız yaşayabileceğı toprağı vatan olarak görür, bu koşulların mevcut olmadığı yerleri ise kolaylıkla terk edebilirlerdi (Türk yayılmasının bir diğer nedeni). Eski Türklerde hâkimiyet (erklık) karizmatik bir nitelik taşımaktaydı, yani Tanrı’nın bir vergisi sayılmaktaydı. Hükümdarın (tanhu, hakan, kağan, han, ilhan...) Tanrı tarafından gönderildiğine inanmaktaydılar. Tengriciliğe tapındıkları için hükümdara gökten siyasî kudret (kut) verildiğine inanırlardı.

Kutadgu Bilig’e göre, halkın hükümdardan istediğı ekonomik istikrar, adaletli kanun ve kamu düzeniydi. Yasalara riayetle ilgili bu metinde şunlar yazılmaktadır: “Ey hükümdar, sen önce bunları yerine getir, sonra kendi hakkını isteyebilirsin... Bey, iyi kanun yap... Kanuna kendin riayet et ki, halk da sana itaat etsin... Bey, kudretli ol, halkı kudretli kıl, bunun için onun karnını doyurmak lazımdır.”

Eski Türklerde aşırı hareketliliğın nedenlerini açıklayabilmek için, Türk cihan hâkimiyeti fikrine de kısaca değinmek gerekir. Bize ulaşan tarihî abidelerin tümünde, bu bağlamda destanlarda vurgulanan ana düşünce, “dört köşeden” oluşan cihanda Türklerin hâkimiyetinin doğal görülmesidir. Bu düşünceye göre, “güneşin

doğduğu yerden battığı yere kadar” Türk hâkimiyeti kurulmalıydı. Bu düşünce, Türk fütihat felsefesinin ana kaynağı ve destek noktasıydı. [13]

Çağdaş uluslar hakkında devlet kuruculuğu millî yaratıcılığın zirvesidir mantığı eski ve Ortaçağ dönemi için de geçerlidir. Cihangirlik döneminin şartlarına en iyi hazırlanmış topluluklardan olan Türkler, büyük fetihleriyle dünya tarihine damgasını vurmuş, geniş topraklarda birkaç dünya devleti kurabilmişti. Bunlardan Asya Hun İmparatorluğu yaklaşık altı yüz yıl (M.Ö. 4.yy - M.S. 2.yy.), Avrupa Hun İmparatorluğu yaklaşık yüz yıl (M.S. 4.yy. ortası-5. yy. ortası), Ak Hun İmparatorluğu yaklaşık iki yüz yıl (350-557), Tabgaç Devleti yaklaşık iki yüz yıl (387-556), Göktürk Kağanlığı yaklaşık iki yüz yıl (552-745), Uygur Kağanlığı yüz yıl (742-840), Büyük Bulgar Devleti iki yüz yıldan fazla (630-tahm. 852), Hazar Kağanlığı üç yüz yıldan fazla (630-965)... hüküm sürmüştür. Uzun bir süre İpek Yolu eski Türklerin kontrolünde bulunmuştur. Çin, Sasani, Bizans, Roma gibi kudretli devletler, Türk devletlerinin askerî gücünü kabul etmek zorunda kalmışlar.

Türklerin tutkulu enerjisi büyük oranda uzun mesafelerin kat edilmesine, savaşlara ve devlet inşasına harcanmıştır. Eski Türkler ticarete, tarıma, zanaatkârlığa (demircilik ve silah üretimi istisna), genellikle yerleşik hayata yukarıdan bakmış, bu alanları temsil edenleri aşağı sınıftan saymıştır. At üstünden yerdekine yukarıdan bakan göçebenin yükseklik duygusuna kapılması olağan haldi. Göçebeyi tanımlayan esas keyfiyetler onun cesareti, mertliği, dürüstlüğu idi. “Sonunu düşünen kahraman olamaz.” göçebenin irrasyonel davranışını belirleyen temel ilke sayılabilir.

Oğuzların göçebe kısmının yerleşiklere verdiyi aşağılayıcı *yatuk* adı meşhur bir tarihi olgudur. Kara Yürük Osman’ın (ö. 1435) *Öğütname*’sinde eski göçebelik (yörüklük) geleneğinin beyliğin ve Türklüğün/Türkmenliğin ilk şartı sayılmaktadır. *Öğütname*’nin birinci maddesinde: “*Olmasuz ki oturak! Olasuz ki beglik Türkmanlık ve yörüklük idenlerde kalur.*”^[14] yazılmıştır.

Aktes N. Kurat *Göçebelik* konusundaki makalesinde bu yapının bir olumsuz kritik tarafına da dikkat çekiyor; “*Göçebeliğin en bariz evsafından [vasıflarından] biri, çok devamlı olması, binlerce sene şeklini muhafıza etmesidir.*”^[15] Dünya tarihinin

belli bir dönemde bu muhafazakârlık Türklerde gelişmenin karşısına geçip engele dönüşecekti.

Zor Dönüşüm

Söz konusu dönem Batı Avrupa'nın mucizevi bir şekilde ileri çıkmasıyla başlar. Genellikle 1500'lerde başlayan gelişme Avrupa'nın *“incelikten yoksun halklarını... ticarî ve askerî lider konumuna”* getirdi.[16]

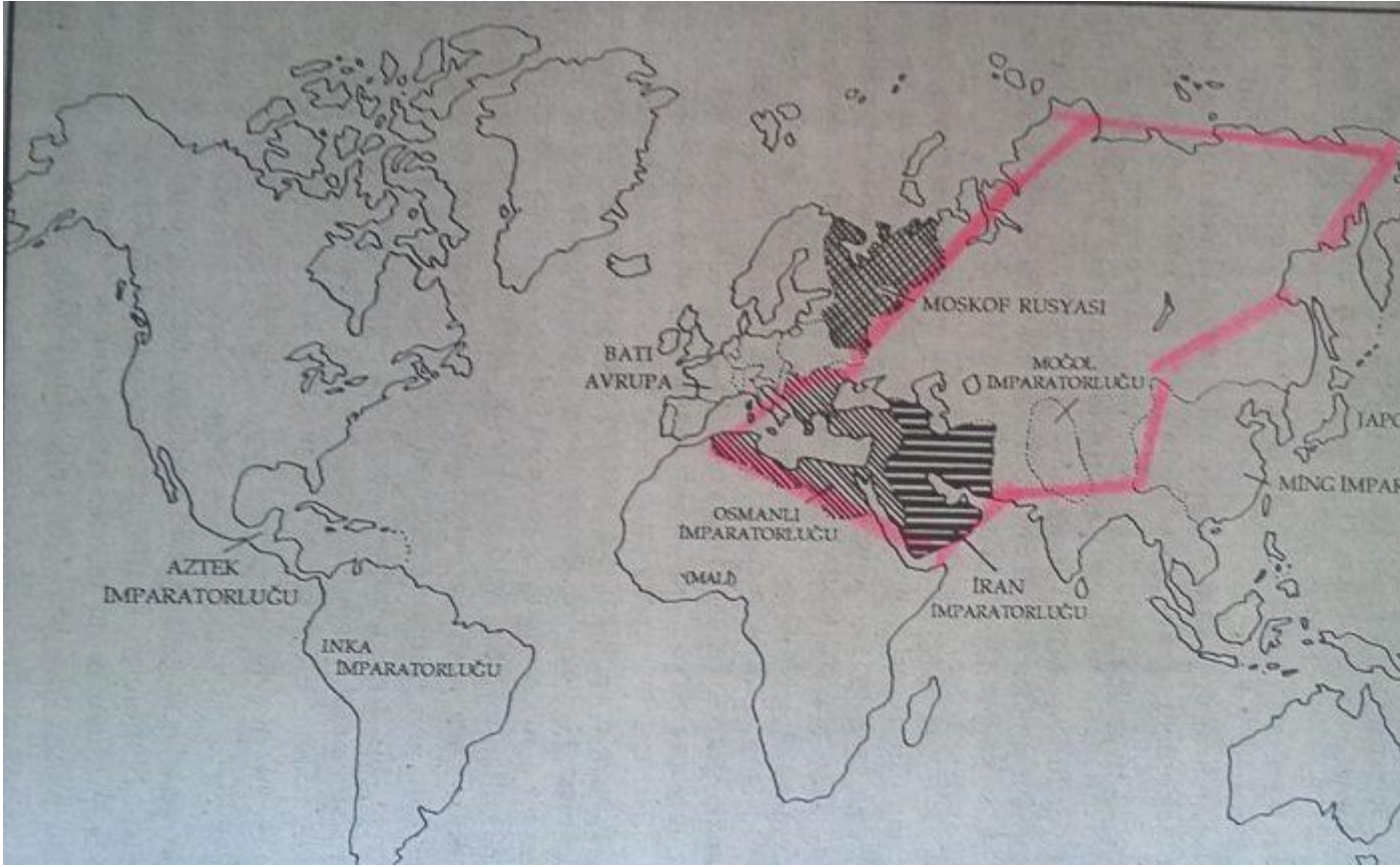
Önce bitkisel tarımda devrimi belirtmek gerekir. Ağır sabanın keşfi tarımda üretimi bayağı yükseltti. Tarımda yeni teknolojiler uygulandı, tarlalar çevrilmeye koyuldu ve bu çevrili tarlalarda ticarî ekim yapılmaya başlandı. Bu üretim sonucunda Avrupa kentlerinde tarımsal pazarlar kuruldu. Bu da kentlerde yaşayan ve tarımsal ürünlere rahatça erişebilen insanlar için büyük kolaylık oldu. Avrupa'nın farklı iklim özellikleri, takas için uygun farklı ürünlerin elde edilmesini sağladı.

1492'de Kolomb'un Amerika kıtasını keşfi dünya deniz ve deniz aşırı ticaretini tetikledi; su yoluyla ulaşım çok daha ucuz olduğu; Avrupa'nın artan nüfusunun ve yeni refah merkezlerinin ihtiyacını karşılamak için ticaret donanmalarının yaratılmasına hayati önem verildi. Dünya ticaret yolları değişti, ünlü İpek Yolu önceki önemini hızla kaybetti. Dünyaya yayılan ve zenginleşen Avrupa, ticaret gemilerinden sonra yeni topraklara asker sevk etmeye başladı.[17] Askerî yayılma ise yeni askerî teknolojiler talep etmekteydi.

Dinî-siyasî hayatta Reform hareketinin başlaması, Roma Kilise'sinin Avrupa siyasî ve manevi hayatı üzerinde tekelinin çökmesi; farklı mezheplerin ve millî kiliselerin ortaya çıkması; milletleşme sürecinin başlanması; fikir hürriyeti ilkesinin kabulü, 16. yy. Avrupa'sında yeni dönemin doğması demektir. Böylece Avrupa dünya sahnesinin merkezine doğru hızla ilerlemekteydi. Türk Dünyası veya daha geniş anlamda İslam âlemi bu yeni gelişmeyi nasıl karşıladı?

16.yy.'da Türk Dünyası'nın üç siyasî merkezi - Osmanlı, Safevi ve Babür devletleri hem de dünyanın en büyük ve kudretli devletleri sayılmaktaydı.(Haritaya bkz).[18] Avrupa, Osmanlı askerinin ilerlemesi karşısında titriyor, Safeviler

sınırlarını doğuya doğru genişletiyor, Hindistan'ın büyük kısmını kapsayan Babür İmparatorluğu'nda işler iyi gidiyordu. Türk devletleri doruk noktasındaydı.

16. yy Türk hakimiyet coğrafyası

Bu yükseliş dönemlerinde Osmanlı ve Safevi devletlerini meşgul eden en önemli meselelerden biri göçebeliktir! Silahlı güce sahip göçebe boylar; geleneksel devletten modern devlete geçiş ve merkezileşmiş devletin kurulması karşısında geçilmez set oluşturmaktaydı.

Yerleşik hayata geçmeye hevesiz yanaşmaları, vergiden kaçmak bir yana, “ferman padişahın, dağlar bizimdir” diyen, göçebe/yarı göçebe boylar tüm mümkün vasıtalarla meydan okurlar. Göçebeler, özellikle boy beyleri; alışkın ekstensiv (genişleme) karakterli bozkır hayvancılıktan intensiv (yoğunlaşan) nitelik alan tarıma geçmeyi hayatî tehlike sayarlar. Modernleşen devlet onların geleneksel askerî gücüne de artık büyük gereksinim duymaz. Osmanlı’da yeni askerî teknolojiyle donatılan Yeniçeri, Safevilerde Gulam birlikleri kurulur. Köroğlu “tüfek çıktı, mertlik gitti” diye yakınır.

Göçebelik, Türk Dünyası'nda önemli jeopolitik gelişmeyi de tetikler. Genellikle Güney-Doğudan kopan Şamlı, Musullu, Rumlu, Ustaclı, Dulkadir, Tekeli, Hınıslı, Afşar, Baharlı, Varsaklı gibi büyük boylar Osmanlı Sultanına vergi, asker vermek istemediklerinden doğudaki Erdebil Safevi Ocağına hizmetlerini sunarlar. [19] 13-14 yaşındaki (1487 doğumludur) İsmail Safevi ve yanındaki Fars fikir babaları bu teklif karşısında mutludurlar. Sonuç - Güney-Doğu'daki Türk unsurunun zayıflaması - günümüz Güney-Doğu meselesinin tarihî temelini atılması; aynı etnik terkipli Anadolu ve Azerbaycan coğrafyalarında farklı mezhep-ideolojilerin (Sünnilik ve Şiilik) yozlaştırdığı toplum; Türk Dünyası'nın siyasi-ideolojik bölünmesi.

Bu arada Osmanlı'dan farklı olarak Safeviler'de iskân politikası daha başarısız kaldı. Şah Tehmasp döneminde başlatılan boyların ipe sapa gelmez politikası Şah Abbas döneminde doruk noktasına ulaştı. Türk boyları param parça edildi, bazıları geriye - Anadolu'ya döndüler.

Türk Dünyası'nda milletleşme sürecinin yavaş gitmesinin nedenlerinden biri de işte bu göçebelik geleneğinin fazla uzamasıdır. Boylar bütüne karışmaya (modern Türk milleti oluşturmaya) direnmişler.

Şimdiki İran coğrafyasında göçebe silahına dayanan siyasî egemenliğin kırılma noktası da diğer bir akademik konu. Bu mesele, yaklaşık yüz yıl önce görkemli fikir adamı Ahmed Ağaoğlu'nun da dikkatini çekmiştir.

Ahmed Ağaoğlu'nun Konuyla İlgili Görüşleri

Ahmed Ağaoğlu *İran ve İnkılabı* eserine 16. yy.'ın başlarından itibaren Avrupa'daki derin gelişmelerin vuku bulduğu olgusuyla başlıyor. "Rönesans baharı"ndan sonra "yeni bir insan[ın] zuhur etmiş ve yeni bir yol ve iz üzerinde yürümeye başladığını" vurguluyor. [20] Batı'da yeni yaşayış tarzı oluşuyor ve... "Şark ile Garp arasındaki muvazenesizlik o günden başlıyor ve Şarkın Garbe karşı zafını [zaafını] bu gaflet tayin ediyor."

Ağaoğlu, 16. yy'ın başlarında Türklüğün durumunu anlatıyor; "...Şarkın en mühim parçası Türklerin elindedir. Tuna ırmağından Çin ülkelerine kadar bir taraftan,

Mısır hududundan Kafkasya dağlarına kadar diğer taraftan ve Kıpçak çölünden Hindin ortasına kadar üçüncü taraftan hep Türkün elindedir. Genişlikçe Avrupa'nın iki üç misli olan ve nüfusça da ondan pek çok ahalisi olması çok muhtemel olan bu sahada tek hâkim Türk'tür.” (Haritaya bkz.).

Daha sonra devletlerin adları sıralanır. Eskimiş ve yıpranmış yaşayış tarzı, Türk devletlerinin birbiriyle savaşları, bölünmüşlük hali dile getirilir. Ağaoğlu, Türk devletleri kurulurken kendi değerlerine bağlı kaldıklarını saptadıktan sonra, zaman geçtikçe “her yerde Türk rehberlerini başka lisanlara, başka adetlere kapılmış buluyoruz.” diyor.

Yaklaşık dört sayfalık *İran'da Türk Devletleri* başlıklı bölüm, akademik derinliğe sahiptir. Ağaoğlu, İran'daki çeşitli kavimler arasında Türk unsurunun ‘en canlı, en faal olduğu’ gerçekliğini vurguluyor; “İran'ı bin seneden beri idare eden, ona bazen cihanşümul bir kıymet verdiren Türklendir... İran'ın son bin senelik tarihi hakikatte ve doğrudan doğruya Türk tarihinin bir şubesidir.”[21]

Ama bu parlak görüntünün altında olumsuz durum gizlidir; “...Türkler başka yerlerde gösterdikleri zaafı [zaafı] burada dahi göstermişlerdir. Filen ve maddeten hâkim oldukları halde manevi hâkimiyetlerini kurmakta kusur göstermişlerdir. Hükümet, ordu, ticaret, ziraat ve hatta edebiyat ellerinde iken şahsiyetlerinin en canlı ve en devamlı amili olan dillerini tamim ettirememişlerdir [genelleştirememişlerdir]. Tersine olarak başkalarının dillerini devlet dili olarak kabul etmişlerdir ve sahibi oldukları devlete Türk dedirtmeği ihmal etmişlerdir. Bu suretle devlet millileşmek kabiliyetini kaybetmiştir.”[22]

Sonraki paragraflar bu saptamayı açıklama niteliğindedir. “Şarkın bütün tarihi ispat ediyor ki; eğer Türk sülalelerinde millî şuur olsa idi, bütün bu cereyanlar Türkçe olacaktı ve bu suretle Türk harsı millileşerek bütün Şarka hâkim olacaktı. Ali Şir Nevayi'nin eseri ispat ediyor ki; Türk lisanı böyle bir harsı tanımak ve beslemek kabiliyetini haizdi. Fakat ne çare ki, işte bu şuur olmamıştır.”[23]

Ağaoğlu analizinde daha derinine gidiyor. İşte devletin millileşmemesi ve hâkim hanedanlarda millî şuurun olmamasının kökeni nedir? Bu devletlerin “geçici ve suni

konfederasyonlar mahiyetinde” olması! Bu konfederasyonlarda “millî hâkimiyetten ziyade kabile tahakkümü... İşte İran’da gelip geçen Türk devletlerinin hususiyetleri!” Ve söz konusu hususiyetler şunlardır: 1) Devletin millileşmemesi [Türkleşmemesi]; 2) Devletin kabile konfederasyonu şeklinde kalması; 3) Devletin mahkûm unsurların [Farsların] manevi ve bozucu hulûllerine [etkilerine, sızmasına?] maruz kalması. [24]

Böylece, Ahmed Ağaoğlu, İran’da Türklüğün yozlaşp kaybetmesini göçebelîğe aşırı bağılılığı ile izah etmektedir.

Sonuç

Eski Türklerin göçebe (yarı göçebe, elat vs) hayat tarzına sahip olmasını başa kakınc yapıp propaganda aracına dönüştürenlerin iftiralarını cevaplandırmak, Türkçü düşünce sahiplerinin boynunun borcudur. Doğal şartların tetiklediği aşırı gücün karşısında ortaya bir şey koyamayan kavimlerin torunlarının iftiralarını çürütmek gerekenlerden biridir; çağımız Türklerin kompleksten çıkması için gerçekler ortaya koyulmalıdır. Eski Türklerin antik ve Ortaçağlar cengâverlik dönemindeki geçmişi, gurur kaynağı olabilir ve olmalıdır.

Bunun yanı sıra *Modernite* döneminde Türklüğün yeni çağırışları göz ardı etmesi; ticaret ve zenginleşme, daha sonra ise bilgi çağını kaçırmayı objektif şekilde değerlendirilmelidir. Bilime dayanmayan “Türkçü araştırmaların” hiçbir faydası yoktur. Göçebelik olgusunu yok saymakla Türk tarihinin felsefesini idrak etmek mümkün değildir.

Türk göçebelik tarihinin en önemli derslerinden biri- yeniliklere direnmeyeceksin, tam tersine ona can atacaksın. Yeniliği üretmelisin ancak her yeniliği kendin üretmek zorunda değilsin: Dışarıdaki yeniliği benimsemek kendi başına bir marifettir.

Göçebelik utanç veya gurur kaynağı ötesi çok yönlü ciddi bir akademik problemdir. Göçebelik veya daha geniş anlamda Bozkır kültürü olgusu olduğundan daha derin

araştırmalara muhtaçtır. Bu konu, yerel araştırmacılar tarafından en objektif şekilde işlenebilir.

[1] Sovyet resmi grşn paylaşmayan az sayıdaki bilim adamlarından biri Lev Gumilyev idi. Eserlerinin birinde Gumilyev: "Gçebelerin medeniyeti kavraya bilmemeleri ve yaratıcılığa kadir olamamaları hakkında yaygın fikir 'kara efsane'den başka bir Şey değildir. Byk l'n gçebeleri insanlık tarihi ve medeniyetinde Avrupalı ve Çinlilerden, Mısırlı ve Perslerden, Aztek ve İnkalardan az rol oynamamışlar. Yalnız onların rol zel ve orijinal olmuştur... Bu rol uzun zaman grememişler." Şeklinde ifade etmiştir. Л. Н. Гумилев, *Тысячелетие вокруг Каспия*, Баку: Азернешр, 1990, с. 70.

[2] <https://rossaprimavera.ru/news/702d73f8> 24.04.2020 tarihinde izlenilmiştir.

[3] Мурат Аджи, *Полынь Половецкого Поля*, Москва: АСТ, 2006, с. 8-9.

[4] Saparmyrat Trkmenbaşy, *Ruhnama*, Aşgabat, 2001, s. 45.

[5] Nursultan Nazarbayev, *Ulu Boskırın Yedi zelliği*, www.oncevatan.com.tr/kultur-ve-sanat/buyuk-bozkirin-yedi-ozelliginursultan-nazarbayev-h133858.html

[6] rneğin bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=JgJAi1PMIbA>;
<https://www.youtube.com/watch?v=sW0wKjJdMpU>

[7] Bkz: John Man, *Genghis Khan. Life, Death and Resurrection*, Transworld Publishers, 2004, p. 51.

[8] John Masson Smith, Jr., Turanian Nomadism and Iranian Politics, *Iranian Studies*, vol. XI, 1978, pp. 57-60.

[9] A.g.e, s. 61.

[10] Alıntı: İbrahim Kafesoğlu, *Trk MillîKltr*, İstanbul: Boğaziçi, 1989, s.211.

[11] Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu yaklaşık 40 yıl önce çöl ve bozkır ikliminin farklı olduğunu belirterek “Türklerin nomad (göçebe) cemiyet sayılması mümkün değildir.” diyerek yaygın görüşe karşı çıkmıştır. A.g.e, s.34.

[12]Sovyet döneminde komşu Gürcistan ve Ermenistan’da at sırtında kahraman heykelleri olduğu halde Azerbaycan’da bu tür heykellere asla izin verilmedi. Galiba diğer Türk bölgelerinde de atlı kahraman abideleri olmamıştır. Bağımsızlıktan sonra tüm Türk başkentlerinde at veya atlı kahraman heykelleri dikildi.

[13] Geniş bilgi için bkz: Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Ötüken, 2006.

[14] Seyfeddin Erşahin, *Akkoyunlular. Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, İstanbul, 2002, s. 298.

[15] Akdes Nimet Kurat, *Makaleler*, 1. Cilt, Ankara: TTK, 2015, s. 107.

[16] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası, 1994, s. 19.

[17] İngiltere’nin ilk önce meşhur East-İndia Company ticaret şirketini Hindistan’a göndermesi, 1803’de bu şirketin 290 bin askerlik özel orduya sahip olması, 1858’de nihayet Babürler Devleti’nin (Moğol İmparatorluğu’nun) direkt Kraliyet idaresi altına geçmesi bilinen tarihi olgudur.

[18] Harita Paul Kennedy’nin *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri* kitabınının 5. sayfasındaki On Altıncı Yüzyılda Dünya Güç Merkezleri adlı 1. Haritadan alınmıştır. Kırmızı çizgiler Türk Dünyası siyasî egemenlik alanını belirgin şekilde göstermek için orijinal haritaya ilave edilmiştir.

[19] Konuyla ilgili zengin edebiyat mevcuttur. Ayrıntılar için bazılarını sunuyoruz: Taha Akyol, *Osmanlı’da ve İran’da Mezhep ve Devlet*, İstanbul: AD Kitapçılık AŞ, 1999; Nesib Nesibli, ‘Osmanlı Safevi Savaşları, Mezhep Meselesi ve Azerbaycan’, *Türkler*, Ankara: yeni Türkiye yayınları, 2002, s. 893-898; Abdullah Gündoğdu, ‘Türklerde Devlet’, *Türk Kültürü El Kitabı*, Ankara: Grafike, 2015, s.

303-325; Mehmet Dağlar, *İran'da Kızılbaşlıktan Şiiliğe Geçiş*, İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2019;

[20] Eser 1920'lerin başında hazırlanmış, ölümünden sonra yayınlanmıştır. Ahmed Ağaoğlu, *İran ve İnkılabı*, Ankara, 1941, s. 7-8.

[21] A.g.e, s.11.

[22] A.g.e, s. 11-12.

[23] A.g.e, s. 12-13.

[24] A.g.e, s. 13.